

ULATUSLIK EVAKUATSIOON BALTI RIIKIDES

ALGO RÄMMER, RAUL SAVIMAA

Võtmesõnad: ulatuslik evakuatsioon, elanikkonnakaitse, kriisihaldus, sisejulgeolek, turvalisus

Ülevaade. Artiklis analüüsitakse ulatusliku evakuatsiooni korraldamist Balti riikides. Peamine rõhk on Lätil ja Leedul, Eesti osa on esitatud võrdlevalt ülevaatlikuna. Täpsemalt on vaadeldud ulatusliku evakuatsiooni üldist korraldust, võimalikke evakuatsiooniteid, õppusi ja evakueerimise korraldust, kogunemis- ja evakuatsioonikohtasid, evakueeritute vastuvõtmist ning avalikku infot ja teavitussüsteeme. Evakuatsiooniteemade käsitlemine on Balti riikides sarnane ning kolme riigi geograafilisest asukohast tulenevalt on sarnased ka võimalikud ohud, evakuatsiooni vajadus ja piiriülese evakuatsiooni olukord. Evakuatsiooniteema käsitlemine elanikkonnakaitse ühe komponendina on oluline, et tulla terviklikult toime võimalike väliskeskonna ohtudega.

SISSEJUHATUS

Ulatusliku evakuatsioonina on siinses artiklis käsitatud evakuatsiooni, mis puudutab mingit piirkonda või regiooni ning väljub üht hoonet puudutava evakuatsiooni piirest. Üht hoonet puudutav evakuatsioon võib toimuda näiteks tulekahju, gaasilekke vm korral. Artiklis käsitletakse evakuatsiooni, mille puhul tuleb rakendada evakueeritavate isikute ajutist ümberpaigutamist asumi, linnaosa või riigi piires või rahvusvaheliselt. Ulatusliku evakuatsiooniga kaasnevad täiendavad tegevused ja suurem geograafiline haare võrreldes üht hoonet puudutava evakuatsiooniga, näiteks valmisolekul, teavitusel, korralduslikes rollides, evakuatsiooniteedes, vajalikes ressursides ja taastumiseks vajalikes protsessides.

21. sajandi esimese lõppema hakkava veerandsaja aasta vältel on inimkond saavutanud märkimisväärse edu elanikkonda reageerimisvõimekuse arendamisel ohustavatele looduskatastroofidele (üleujutused, vulkaanipursked, maavärinad, tsunamid, orkaanid). Yunjia *et al.* (2022, pp. 2333–2334) osundavad, et ehkki aastatel 2000–2019 kasvas eelnenud kahe kümnendiga võrreldes registreeritud suurõnnetuste arv pea poole võrra, vähenes pea sama palju ohvrite arv (510 837 vs. 995 330). Teiselt poolt ületas mais 2022 sõjapõgenike arv maailmas esmakordselt 100 miljoni inimese piiri. Ukraina sõjapõgenike arvuks hinnati 6 miljonit (Diplomatic Service of the European Union, 2022). Naaberriigi imperialistlikud ambitsioonid on kaasa toonud sõjalise ja mittesõjalise vastuseisu teravnemise Läänemere piirkonnas. Vastumeetmena on piirkonna riigid, nende seas Eesti, Läti ja Leedu asunud arendama laiapindset riigikaitset. Viimane haarab samuti reageerimisvõimekuse kriisidele, sh elanikkonnakaitse meetmete välja arendamist.

Kriiside olemus on muutunud varasemast mitmetahulisemaks, senine üksiksündmuse keskne vaatenurk on asendumas laiapinnalisema protsessikeskse käsitlusega. Kogemuste ja teadmiste pinnalt (teise maailmasõja aegsed ulatuslikud evakuatsioonid ja külma sõja aegne vastutegevuste kavandamine võimalikele tuumaohutudele) saadud arusaamad on toonud kaasa algselt sõjaliste ohtudega seostunud kodanikukaitse asendumise elanikkonnakaitse ja hädaolukordade kavakindla ohjamisega. Viimaseid põhjustavad mõjutegurid võivad olla nii sõjalised, looduslikud, tehnoloogilised kui sotsiaalsed.

Edaspidi leiavad artiklis lähemat käsitlemist Eesti, Läti ja Leedu elanikkonnakaitstes toimunud rõhuasetuse muutused, evakuatsiooni korralduslikud regulatsioonid ja meetmed ning ohtudele vastu seismisele suunatud tegevused. Eesmärk on välja selgitada, mil määral on riigid välja arendanud evakuatsiooniga seotud tegevused, analüüsida õppuste käigus selgunud tugevusi ja nõrkusi ning võimalikke evakuatsioonisuundi.

Artikkel koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis käsitletakse evakuatsiooni elanikkonnakaitse meetmena ning vaadeldakse täpsemalt elanikkonnakaitse korraldamist ja ulatuslikku evakuatsiooni. Teises peatükis kirjeldatakse elanikkonnakaitse üldist korraldamist Baltimaades ning hinnatakse ulatusliku evakuatsiooni võimalusi Balti riikide geograafilistest erisustest lähtudes. Kolmandas peatükis keskendutakse ulatusliku evakuatsiooni läbiviimise eriomastele teemadele: avalikule infole ja teavitussüsteemidele, kogunemis- ja evakuatsioonikohtadele, evakuatsiooniteedele ning evakueeritute vastuvõtmisele.

1. EVAKUATSIOON ELANIKKONNAKAITSE MEETMENA

1.1. Elanikkonnakaitse ja hädaolukorrad

Elanikkonnakaitse Eestis on mitmetasandiline. Elanikkonnakaitse asutuseks on Eestis Päästeamet, ent hädaolukorra seadus (2017), mis sätestab kriisireguleerimise, hädaolukorras valmistumise ja selle lahendamise, samuti eriolukorraga seotud õiguslikud alused, paneb kohustused ka Vabariigi Valitsusele, kohalikele omavalitsustele ning teistele asutustele ja organisatsioonidele. Seaduse § 2 lõige 1 sätestab:

Hädaolukord on sündmus või sündmuste ahel või elutähtsa teenuse katkestus, mis ohustab paljude inimeste elu või tervist, põhjustab suure varalise kahju, suure keskkonnakahju või tõsiseid ja ulatuslikke häireid elutähtsa teenuse toimepidevuses ning mille lahendamiseks on vajalik mitme asutuse või nende kaasatud isikute kiire kooskõlastatud tegevus /.../.

Rahvusvaheliselt saab elanikkonnakaitset käsitleda kolmetasandilisena. Esmatasandiks on iga riigi sisemised hädaolukorra lahendamise mehhanismid ja teiseks tasandiks vabatahtlik rahvusvaheline koostöö. Oktoobris 2001, varsti peale 11. septembri terrorirünnakuid New Yorgis, kutsuti ellu Euroopa elanikkonna kaitse mehhanism (EUCPM)¹, mille osana alustas tegevust Hädaolukordade Koordineerimiskeskus (ERCC). 2022. aasta analüüsi põhjal soovitasid Euroopa Liidu peateadusnõustajad Euroopa Komisjonil tugevdada riikidevahelist sünergiat, laiendada Hädaolukordade Koordinaatsiooni keskuse tegevust ning arendada koostööd era- ja mittetulundussektoriga (Science Advice for Policy by European Academies, 2022).

¹ Samuti kohustab liikmesriike ühiselt vastu seisma sõjalistele ja terrorirünnakutele, abistama üksteist loodusõnnetuste ja inimtekkeliste katastroofide puhul Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklis 222 sõnastatud solidaarsusklausel (Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioon, 2016).

1.2. Evakuatsioon

Hädaolukordade ohjamise sõnastik (Rubin & Dahlberg, 2017) määratleb evakuatsiooni kui „/.../ elanikkonna organiseeritud/juhendatud ümber paigutamist katastroofiohtlikust või katastroofist mõjutatud piirkonnast, vajaduse korral sunniviisiliselt. Eelnevalt, enne katastroofi toimumist välja töötatud evakuatsiooniplaanide alusel tagatakse transport, ohutud evakuatsiooniteed ja elanikkonnale suunatud juhised olemasolu ning kontroll nende täitmise üle“.

Neljaastmelise hädaolukordade juhtimise kontseptsiooni (ettevalmistumine, valmisolek, reageerimine ja taastumine) järgi liigitub evakuatsioon reageerimismeetmete hulka. Sama eeldab edukas evakuatsioon nii eel- kui järeltegevusi. Evakuatsiooniga seonduvad tegevused saab nende iseloomu alusel jagada erinevateks etappideks. Sarnasteks üksteisele järgnevateks tegevusteks on ohu tuvastamine, otsuse vastuvõtmine, elanikkonna teavitamine, evakuatsiooni teostamine ja evakueeritavate vastu võtmine. Teinekord, nagu seda saab tõdeda 2022. aastal Eestisse jõudnud Ukraina põgenike näitel, võib sunnitud eemal viibimine kodust kujuneda pikaajaliseks. Seega võib vastu võtmisele lisanduda uude ühiskonda integreerumise faas.

Korralduslikult poolelt saab eristada soovituslikku, tavaliselt kitsast selgemapiirilist sihtgruppide puudutavat vabatahtlikku evakuatsiooni ja sundevakuatsiooni. Reeglina peetakse ulatuslikust evakuatsioonist rääkides silmas elanikkonna sundevakuatsiooni, mis võimaldab hädaohu tekkimisel või katastroofi järel kiiresti vähendada ohustatud isikute arvu. Sundevakuatsioon on seega iseloomult massievakuatsioon. Leedu eesistumise ajal, sügisel 2013, valmis Euroopa Liidu Nõukogu otsuse eelnõu katastroofide korral toimuva massievakuatsiooni kohta (Euroopa Liidu Nõukogu, 2013). Hädaolukorra puhul piiratud mahus rakendatav vabatahtlik evakuatsioon on kasutatav katastroofijärgse meetmena. Davis (2015, p. 36) tõdeb, et katastroofi korral võib ellujäänute kohustuslik evakueerimine aeglustada taastumisprotsessi ja tekitada pahameelt. Vabatahtlik ellujäänute liikumine, mille puhul toimumiskoha valik ja tagasisaatmise ajakava on nende endi määratud, on seevastu taastumisprotsessi soodustav tegur (samas).

Kuna evakueeritavate tavapärane elukorraldus muutub, esineb kogukondade tasandil otsese ja vahetu ohu mittetajumisel mõningat vastuseisu elukohast lahkumisele. Vastuseisu peamiseks põhjuseks on harjumuspärase elukorralduse eelistamine, hirm toimetuleku ees uutes ja veel tundmatutes oludes. Huang *et al.* (2016, pp. 995–996), Arcaya *et al.* (2020, pp. 672–674), Sadri *et al.* (2021, pp. 3–4), Kono *et al.* (2022, pp. 152–158) toonitavad nn psühholoogilisest tegurist rääkides ohu alahindamise põhjusena asjaolu, et seda pole jõutud veel isiklikult kogeda. Seega on kriisikommunikat-

siooni roll aidata kogukondi veenda evakuatsiooni vajaduse teadvustamisel. Teiselt poolt sõltub evakueerimisotsuse aktsepteerimine kogukondade tasandil Putnami (2008, lk. 19–20) hinnangul samuti sotsiaalsest kapitalist: ühiskonnasisese solidaarsuse, ühisidentiteedi ja poliitilise kultuuri tugevusest. Sageli võib psühholoogiline valmisolek evakuatsiooniks sõltuda ka evakueeritavate vanusest. Nooremad isikud on altimad vabatahtliku evakuatsiooniga kaasa minema. Eakad inimesed on sageli vastu ka kohustuslikule evakuatsioonile ning püüavad kõrvale hiilida isegi sundevakuatsioonist. Ühelt poolt on selle põhjuseks harjumus hoida kinni tavapärasest, teisalt ilmneb uuringutest, et vanemad inimesed on kriisilukordadeks vähem valmistunud (Cornell, Cusack & Arbon, 2012, p. 52; Zhen, 2021; Bell *et al.*, 2021, p. 625).

Arvukate looduskatastroofide (orkaanid, üleujutused, maavärinad) tagajärgede ennetus- ja leevendusmeetmena korraldatud evakuatsioonide kogemuse pinnalt on keskseks analüüsisuunaks kujunenud esmastes evakuatsiooniplaanides välja pakutud lahenduste realiseeritavus. Borowska-Stefańska *et al.* (2023, p. 16) osundavad, et kasutatud lahenduste pinnalt saadud teadmised on eelduseks evakuatsiooni modelleerimisele, mis lubab välja töötada senistest efektiivsemaid lahendusi. Bayram (2016, pp. 68–69) eristab analüüsitud plaanides kolme peamist evakuatsiooniteede valiku tüüpi: evakuatsioonikohta jõudmiseks on valitud kas lühim, ajaliselt kiireim või ohutuim tee. Amideo *et al.* (2019, pp. 286–287) ja Bayram *et al.* (2015, pp. 160–162) toovad välja arusaamade konflikti evakuatsioonikohtadesse liikumise teede valikul: evakueeritavad eelistavad kasutada kiireimat ja ohutuimat, kuid kava järgi peaks liikuma lühimat teed mööda. Lühima tee eelistamine võimaldab evakuatsiooniprotsessi detailsemalt kavandada ja vabastab evakueeritavad valikute tegemisest. Samal ajal on tõenäoline probleemide teke olukordades, kui ette nähtud evakuatsiooniteed ei ole mingil põhjusel võimalik kasutada. Sarnane olukord tekkis Fukushima tuumaajaama avarii (2011) puhul, kui liiklusavariid sulgesid ette nähtud evakuatsiooniteed, ja orkaani Katrina aegu (2005), mil need muutusid kasutamatuks orkaani tõttu. Davis (2015, p. 36) osundab, et mõlemal juhul tekkis tõrge otsuste tegemise tasandil – kiirema tegutsema asumise korral saanuks evakuatsiooni alustada enne teede ülekoormuse teket või kasutuskõlbmatuks muutumist.

Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon on 2021. aastal põhjalikult analüüsinud geograafiliste iseärasuste olulisust näiteks Kariibi mere riikides läbi viidaval evakueerimisel, kus tuleb samuti arvestada riikide geograafilist väiksust (IOM, 2021, pp. 50–53) ja vajadust rahvusvaheliseks evakuatsiooniks (IOM, 2021, pp. 58–59). Üks oluline aspekt evakueerimise juures on ka piirkonnas ja evakuatsiooniga seotud teadmata kadunud isikute otsingud ja päästetööd (IOM, 2021, p. 53).

Lühiajalist ja ajutist evakuatsiooni lähipiirkonda käsitleva temaatika puhul tuleb Eesti, Läti ja Leedu puhul arvestada, et lühima tee põhimõttele tuginemise keerukus on põhjustatud evakuatsioonikohtade vähesusest ja nende võrgustiku ebaühtlusest. Petkuvienė & Petkus (2022, pp. 167–168) osundavad, et Balti riikidest paremini evakuatsioonikohtadega varustatud Leedu evakuatsioonikavades jääb elanikkonna ümberpaigutamise osa käsitus üldsõnaliseks, näiteks on välja jäänud lühemaajaline, omavalitsuse piiridesse jäävate evakuatsioonikohtade põhine lahendus. Kaneberg (2017, p. 351) osundab, et sarnastel lühemaajaliseks evakuatsiooniks mõeldud evakuatsioonikohtadel on keskne roll kriisikindluse suurendamisel, samuti aitavad nad vähendada tekkivaid tõrkeid elanikkonna varustamisel esmavajalikuga. Ulatusliku evakuatsiooni korral teise piirkonda on Balti riikide lahenduste süsteemne väljatöötamine alles töös.

Peamiselt keskenduvad ulatuslikku evakuatsiooni käsitlevad materjalid evakuatsiooni ettevalmistamisele ja läbiviimisele, teataval määral ka elanikkonnakaitsele ja olme tagamisele kogunemis- ja evakuatsioonipunktides (tervishoid, erivajadusega isikud, toitlustamine, hügieen, muud vahendid jms) (nt IOM, 2021, pp. 61–66). Samas keskendutakse väga vähesel määral tagasipöördumisele ja taastamistegevustele, mille puhul ei pruugi ka rollid asutuste vahel olla piisavalt täpselt paika pandud, kuna hinnatakse, et tegemist ei ole ajakriitiliste ülesannetega. Samas näiteks Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon on seda oma tervikanalüüsidest käsitlenud (IOM, 2021, pp. 67–70).

2. ELANIKKONNAKAITSE BALTI RIIKIDES

2.1. Elanikkonnakaitse korraldamine

Enam kui 30 taasiseseisvumise järgse aasta vältel on areng Balti riikides olnud sarnane. Nõukogude Liidus oli elanikkonnakaitse – toona tsiviilkaitse nimetuse all – kaitseministeeriumile allutatuna osa suurriigi kollektiivkaitse süsteemist. Iseseisvunud Eestis, Lätis ja Leedus allutati elanikkonna kaitse valdkond tuletõrjele ja päästeametitele, optimistlikult võeti suund professionaalse elanikkonnakaitse katastroofireguleerimise mehhanismi üles ehitamisele (Leedu Vabariigi elanikkonnakaitse süsteemi ajutised sätted ja Läti elanikkonna kaitse seadus võeti vastu aastal 1992, ka Eestis võeti 1992. aastal vastu Eesti Vabariigi kodanikukaitse seadus (Eesti Vabariigi Ülemnõukogu, 1992, lk 101–103; Tross, 2001, p. 13). Eesti tuletõrje- ja päästeseadus võeti vastu kaks aastat hiljem, aastal 1994. Päästeteenistuste keskse elanikkonna kaitse süsteemi põhimõte sisaldub samuti Leedu elanikkonnakaitse seaduses (1998), hädaolu-

korraks valmisoleku seaduses (2000) ja Läti seaduse uues redaktsioonis (2006). Läti Vabariigi riigikaitse seadus (1992), sõjaaja riigikaitse seadus (1994) ja Leedu Vabariigi maakaitse seadus (1996) kehtestasid põhimõtte, et sõjalise hädaohu korral allutatakse elanikkonnakaitse valdkond kaitsevæe juhtimisele.

Seaduste uuendatud redaktsioonid (Leedus 2009. a, Lätis 2016. a ja Eestis 2017. a) töid kaasa paradigma muutuse – igapäevastesse elanikkonna kaitse alastesse tegevustesse kaasati omavalitsused. Viimased ei olnud kuigi altd lisakohustusi aktsepteerima, kartust avaldati omavalitsuste võime üle koordineerida eriteadmisi nõudvat elanikkonnakaitse valdkonda.² Omavalitsuste vaashoitust võib põhjendada uute ülesannete ebamäärasusega. Nimelt piirdusid Läti Vabariigi elanikkonna kaitse seaduse täiendused üldisema tasandiga, riigivalitsemisasutuste ja omavalitsuste õiguste ja ülesannete sõnastamisega. Samuti jäi välja mittetulundusühingute ja vabatahtlike tasand (Beinaroviča, 2016, p. 33).

Käesolevaks ajaks on nii Eestis, Lätis kui Leedus üles ehitatud detsentraliseeritud elanikkonna kaitse võrgustikud, tegevustesse on lülitunud ka vabatahtlike ja ühenduste tasandid. Uutesse seadustesse sisse kirjutatud riskide väljaselgitamise, hindamise ja lahendusmeetmete välja töötamise nõuet on iseloomustatud kui üleminekut teaduspõhisele hädaolukordade juhtimisele (Beinaroviča, 2022, p. 102). Nimetatud põhimõtete juurutamisel on omakorda keskne roll olnud Euroopa Parlamendi seadustatud regulaarse riskihindamise nõudel ja riskistsenaariumitele, riskimaatriksitele ja riskide kaardistamisele kehtestatud ühtsetel reeglistikel. Elanikkonna kaitse mehhanismiga on samuti seotud regulaarne riskide analüüs ja sellest lähtuv elanikkonnakaitse kavade koostamine riikide tasandil. Viimased omakorda tuginevad kohaliku tasandi ohuhinnangutele ja tegevuskavadele (sõjalised julgeolekuohud leiavad käsitlemist ka NATO tasandil). Mitmetasandiline riskide analüüsimine ja ettevalmistus, reageerimis- ning taastamise meetmete välja töötamine on suurendanud elanikkonnakaitse korralduse detsentraliseeritust. Kõrvalepõikena on sarnane tendents universaalsete, erinevaid ohtusid koos haldavate elanikkonnakaitse süsteemide üles ehitamisele omane EL-i riikidele tervikuna. Kriisihaldust koordineerivad üha enam tsiviilvõimud

² Läti Omavalitsuste Liidu sellekohane arvamus on dokumenteeritud. Ühendus vastas suvel 2014 arvamus avaldamiseks saadetud elanikkonna kaitse ja katastroofilikvideerimise seaduse kavandi kohta, et omavalitsused on nõus osalema kohalike elanikkonna kaitse plaanide välja töötamisel. Siiski sooviti, et valdkonna välja arendamise eest oleks vastutav päästeametkonna kohaliku haru juht. Omavalitsuste Liidu hinnangul „/.../ seaduseelnõu kitsendab oluliselt VUGD [Tuletõrje- ja Päästeameti] pädevusi elanikkonna kaitse valdkonnas. Kogu vastutus kohaliku katastroofijuhtimise eest on delegeeritud omavalitsustele ja volikogude esimeestele. Riigiasutused distantseeruvad vastutusest ohutuskriitilises valdkonnas. See võib põhjustada elanikkonna kaitse süsteemi krahhi, mitte selle tegevuse tõhususe paranemise.“ (Läti Omavalitsuste Liit, 2014).

väljastpoolt ohuspetsiifilist kompetentsi kaasates (Swedish Institute of International Affairs, 2014).

Üldriiklikud hädaolukorra lahendamise kavad (Riigi hädaolukorra lahendamise kava kinnitamise kohta, 2010; Elanike evakueerimise korra kinnitamise kohta, 2010; Põhinõuded elanikkonna kaitse kavade struktuuri ja sisalduva teabe kohta, 2017; Siseminister, 2017) lähtuvad riskianalüüsides (põhjalikumalt analüüsitakse eelkõige kõrge ja väga kõrge ohuga riske). Regulaarsete riskianalüüsides tulemusel on aasta-aastalt suurenenud välja selgitatud väga suurte riskide arv, Läti puhul on nende arv viie aastaga koguni kahekordistunud, varasema 15 asemel on neid praeguseks 30 (Läti elanikkonna kaitse kava, 2021). Kasvanud on ka elanikkonna kaitse kavade valmisoleku ja reageerimismeetmeid käsitlevad osad. Näiteks on Läti elanikkonna kaitse kavva lisanud 33. osa, mis käsitleb valitsuse ülesandeid Läti kodanike evakueerimist katastroofist mõjutatud välisriigist. Juurde on tulnud samuti 35. osa, mis määrab kindlaks rahvastiku kontrollitud massilise evakueerimise ja ümberpaigutamise reeglid, mis rakenduvad sõjalise invasiooni, katastroofi või selle ohu korral³.

Olulise üldistusena viidakem siinkohal Läti riigikontrolli (2022, p. 113) arvamusele Läti ja Leedu elanikkonna kaitse kavade kohta. Revisjoni käigus võrdlevalt Leedu elanikkonna kaitse korraldusega tutvunud töögrupp tõdeb, et Läti omavalitsuste elanikkonna kaitse kavadele on iseloomulik sage piirdumine reageeringu tasandiga. Aruandes tuuakse esile, et Leedu omavalitsuste koostatud kavad võimaldavad, vastupidiselt, arendada reaalselt ennetustööd ja valmisoleku tasandiga seotud tegevusi, mida toetab regulaarne järelevalve.

Lätlaste hinnang Leedu paremale ettevalmistatusele on tõenäoliselt osaliselt liialdatud. Arvamust toetab Leedu riigikontrolli (2022a, p. 7) aruanne, milles tõdetakse: „/.../ ehkki riigi elanikkonna kaitse kava pidevalt täieneb, ei sisalda see leevendusmeetmeid mitme uue riigi tasandi riskianalüüsi käigus tuvastatud kõrge ja väga kõrge riskiga ohu puhkemise juhuks.“ Tähelepanu tasub veel pöörata dokumendis sisalduvale üldistusele: elanikkonnakaitse võrgustiku tugevus sõltub üksikute lülide tugevusest. Audit toob välja, et hädaolukordadeks ette valmistamine eeldab eelnevalt välja töötatud kavade olemasolu avalikkuse teavitamiseks, eri asutuste vaheliseks infovahetuseks, evakuatsiooni korraldamiseks ja evakueeritute vastuvõtmiseks.

³ Läti elanikkonna kaitse kava (2021) järgi on elanike massiline evakueerimine ja ümberpaigutamine „meetmete kogum, mida rakendatakse olukordades, kus ohust mõjutatud elanike arv ületab vastutavate omavalitsuste ja riigiasutuste igapäevast reageerimisvõimet, ning kontrollitud liikumise elluviimiseks. Elanikel on vaja rakendada täiendavaid meetmeid, mida ei ole sätestatud teistes normatiivaktides ja tegevuskavades ning mille täitmata jätmine võib kujutada ohtu inimeste tervisele ja elule, avalikule turvalisusele ja korrale.“

Enam-vähem samaaegselt auditiga toimus Lätis oluline muutus. Elanikkonna kaitse alaste tegevuste põhiraskus läks omavalitsustelt üle uuele koostööpiirkondade tasandile.⁴ Ellu kutsuti koostööpiirkondade elanikkonna kaitse komisjonid, kohalikke elanikkonna kaitse plaane hakati koostama piirkondlikul tasandil. Samuti lisandus nõue kajastada elanikkonna kaitse kavasad sõjaliste riskiohtude ja nende ohjamise meetmete osas (Läti tuletõrje- ja päästeteenistus, 2023a).

Eestis on kehtiva hädaolukorra seaduse kõrval 2023. aasta märtsikuu seisuga kooskõlastusele saadetud uus tsiviilkriisi ja riigikaitse seadus. Kavandi kohaselt asendab see uus seadus hädaolukorra seaduse, riigikaitse seaduse ja erakorralise seisukorra seaduse ning reguleerib riigikaitse rahu- ja sõjaaegset korraldust, eriolukorraks, erakorraliseks ja sõjaseisukorraks valmistumist ja nendest põhjustatud olukordade lahendamist ning muid seotud tegevusi (Tsiivilkriisi ja riigikaitse seadus, § 1 lg 1). Seaduse eesmärk on ühendada tsiviilkriisiks ja sõjaliseks kriisiks valmistumine, kuna tänapäeva maailmas on julgeolekukriisil ja tsiviilkriisil tihtipeale keeruline vahet teha (Voltri, 2023).

Tsiivilkriisi ja riigikaitse seaduse kavandi § 2 lõige 1 sätestab: „Tsiivilkriis on olukord, mis võib põhjustada tõsiseid ja ulatuslikke häireid ühiskonna toimimises või ohustada vahetult paljude inimeste elu ja tervist või põhjustada suure varalise, majandusliku või keskkonnakahju, sealhulgas loodusõnnetus, katastroof või nakkushaiguse levik.“

Sama paragrahvi lõige 2 sätestab: „Katastroof /.../ on ulatuslike tagajärgedega sündmus, mis on põhjustatud eelkõige inimtegevusest ja millega võivad kaasnedä ulatuslikud häired ühiskonna toimimises, oluline kahju isiku varale, majandusele, keskkonnale, inimeste elule ja tervisele, või muu sarnase mõjuga sündmus, mis ei ole tingitud loodusõnnetusest.“

Kõigis kolmes riigis on arutatud elanikkonna kaitset korraldava regulaarselt tegutseva operatiivjuhtimise keskuse ellu kutsumise teemat. Riia linnavalitsuses on moodustamisel elanikkonna kaitse ja operatiivteabe osakond.

Evakuatsiooni kohta sätestab Eestis elanikkonnakaitse kontseptsioonile (Riigikantselei ja siseministeerium, 2017) tuginev elanikkonnakaitse plaan aastateks 2022–2023 (Siseministeerium, 2022) ühe valupunktina kuuest, et ulatusliku evakuatsiooniga on probleeme ning kavandatakse täiendada varusid, et luua võimekus ulatuslikuks evakuatsiooniks.

⁴ Lätis on 38 koostööpiirkonda, mis võivad hõlvata nii ühe kui mitme omavalitsuse territooriume (Ministrite Kabinet, 2023). Võrdluseks: Leedus tegutseb 60, valdavalt rajoonide ja linnade tasandi omavalitsust ning Eestis 79 valla või linnatasandi omavalitsust.

Siseministeeriumi välja antud ulatusliku evakuatsiooni korraldamise õiguslikud alused (Siseministeerium, 2017, lk 5) sätestab, et „ulatuslik evakuatsioon on hädaolukorra või selle ohu korral elanikkonna ajutine ümberpaigutamine ohustatud alalt ohutusse asukohta.“ Dokument määratleb, et ulatusliku evakuatsiooni puhul peavad olema täidetud kõik neli tingimust: evakuatsioon viiakse läbi hädaolukorra või hädaolukorra ohu korral; elanikkonda paigutatakse ümber; ümberpaigutamine toimub pädeva asutuse või isiku otsustamisel; evakuatsiooni läbiviimiseks antakse elanikele soovitus ohualast lahkuda või rakendatakse viibimiskeeldu. Siinses artiklis lähtutakse ulatusliku evakuatsiooni korral samadest tingimustest. Päästeamet koostas omavalitsuste ja teiste asutustega 2022. aasta lõpus ka detailsema ulatusliku evakuatsiooni plaani. Kõige suurem prioriteet evakuatsiooni korraldamisel on need inimesed, kes ohuolukorras ennast ise aidata ei saa – haavatavad sihtrühmad, eakad inimesed, liikumisraskustega inimesed jne. Lisaks kohalikele omavalitsustele on Päästeametil koostöö ka kaitseliidu, naiskodukaitse, politsei, korteriühistute ja teiste koostööpartneritega. Oluline on avada ja käivitada evakuatsioonikohad ning tagada seal vesi, toit ja magamiskohad, arvestada tuleb seejuures aastaegadega – vajalik on soojustatud majutus, võimalikud on konteinerlahendused.

Päästeameti seisukohalt on evakuatsiooni eesmärk inimeste ära toimetamine ohupiirkonnast, ent sellist otsust ei tehta kergekäeliselt ja see olukord on keeruline ka evakueeritavatele. Eesti puhul on eksperdid hinnanud evakueerimise võimalikkust erinevalt. On arvatud, et nii Eesti-sisene massiline evakueerimine kui evakueerimine välisriiki võib olla vajalik, ent riigikaitselise kriisi korral võib see osutuda keerukaks. Arvestada tuleb, et ulatusliku evakuatsiooni terviklik korraldamine on väga ressursimahukas tegevus. Mitme samaaegse evakuatsioonikoha puhul rakendatakse välja töötatud tegevusplaanid ja kesksed rollid täidavad ametnikud, ent suure osa tiimist moodustaksid vabatahtlikud.

2.2. Ulatusliku evakuatsiooni võimalused Baltimaades

Baltimaade puhul tuleb ulatusliku evakuatsiooni võimaluste hindamisel arvestada Balti riikide suuruse ning nende geograafilise asukohaga. Suurõnnetuse ohuga ettevõtete ja ohtlike ettevõtete mõjuala kemikaaliseadusele ja selle alusel välja töötatud õigusaktidele tuginedes on tavapäraselt 500 meetrit kuni 2 kilomeetrit. Ka nende ettevõtete puhul võib olla vajalik ulatuslik evakuatsioon mingist kohalikust piirkonnast, mis võib hõlmata tuhandeid inimesi. Suuremamahulisem evakuatsioon võib olla põhjustatud loodusõnnetusest või siis sisejulgeolekualasest või riigikaitselisest kriisisündmusest ning nende nn ohutsoon võib olla kümneid kuni sadu kilomeetreid. Balti riikide väiksuse tõttu (vahemaa riigi idapiirist läänerannikuni on Eesti puhul keskmis-

selt 200 km, Läti puhul 400 km ning Leedu puhul 300 km) on suuremahulise ohu või katastroofi korral tõenäoliselt vajalik ka evakueerumine välisriiki. Põhimõtteliselt on võimalik naaberriikidesse evakueerumine, kuigi seda ei ole seni tehtud.

Tavapärastel selles piirkonnas toimuvad loodusõnnetused – tormid ja lumetormid ning üleujutused – ei ole seni nõudnud rahvusvahelist evakuatsiooni ning evakuatsioonivajaduse on Balti riigid suutnud lahendada oma riigi piires. Lähikümnenditel ei ole seniste kliimatrendide põhjal veel ette näha selliseid looduskatastroofe, mis võiks nõuda ulatuslikku rahvusvahelist evakuatsiooni. Siiski võib mõnel juhul olla ka kohaliku piirkonna evakueerimisel mõistlik piiriäärse ala elanikud ajutiselt teise riigi territooriumile paigutada. Eesti ja Läti puhul võib see kõne alla tulla Valga-Valka piirkonnas.

Idast või lõunast tuleva sõjalise ohu või ründe korral võib olla vajalik haavatavate sihtgruppide ning naiste ja laste evakueerimine regioonist välja. Selle teostamine aga võib olla keerukas. Balti regioon piirneb põhjast Soome lahega ja läänest Balti merega, mis tähendab evakuatsiooni meritsi, eeldusel, et riigikaitse kriisi korral ei ole vaenulik riik kehtestanud mereblokaadi või ei ründa tsiviilaluseid Läänemerel.

Maismaad pidi on ulatuslik evakuatsioon piirkonnast välja võimalik vaid mööda Suwałki koridori, mis paikneb teise maailmasõja tulemusena Nõukogude Liidu annekteeritud endise Königsbergi (praeguse Kaliningradi) piirkonna ja Valgevene vahel. Tegemist on ligikaudu 100 kilomeetri pikkuse piirialaga, mida võidakse sõjalise konfliktiga või selle ohu korral kasutada sõjaliste üksuste täiendavaks toomiseks regiooni ning mis võib samuti olla rünnakute objektiks Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene poolt. Seetõttu ei pruugi suuremahulise riigikaitse kriisi korral Baltimaade piirkonnas olla tegemist tsiviiliskite jaoks turvalise evakuatsioonikoridoriga.

Ühe lahendusena tuleb ulatusliku evakuatsiooni puhul kavandada elanike ümberpaigutamist samas riigis või suuremahuliste ohtude korral (Baltimaade) regiooni piires mujale.

2.3. Varasemad kogemused

Eesti ei ole peale teist maailmasõda rakendanud suuremahulist ulatuslikku evakuatsiooni. Siiski saab seniste kogemustena ära märkida mõned sündmused.

Esimeseks rahvusvaheliseks evakuatsioonisündmuseks taasiseseisvunud Eestis oli Abhaasia eestlaste evakueerimine sõja ajal 1992. aasta sügisel (Jürgenson, 2018, lk 57). Kolme lennuga toodi Eestisse 170 inimest (samal ajal, lk 59). Sarnaselt 2022. aastal alanud Venemaa Föderatsiooni invasioonist Ukrainasse tulenenud sealsete põgenike rändega Eestisse sugulaste ja tuttavate juurde, tulid 1992. aastal esimesed põgeni-

kud Abhaasiast Eestisse omal initsiatiivil enamasti siin elavate sugulaste juurde. 1992. aasta septembrikuu teiseks pooleks oli saabunud üle 40 inimese (samas, lk 60). Eesti riik sekkus 1992. aasta septembris, kui 24. septembri 1992 Vabariigi Valitsuse määrusega nr 248 sätestati, et migratsiooniamet koos välisministeeriumiga korraldab Eestisse tagasi pöörduvate Eesti Vabariigi kodanike, Eesti soost isikute ja nende perekonnaliikmete elama asumise Eestis (Vabariigi Valitsus, 1992) ning seejärel kavandati evakuatsioon Abhaasiast. Abhaasiast evakueerisid oma kodanikke või rahvuskaaslasti ka teised riigid – Venemaa Föderatsioon, Gruusia, Iisrael ja Kreeka, ent valdavalt siiski hiljem kui Eesti (Jürgenson, 2018, lk 59). Evakuatsiooni korraldas migratsiooniamet, selle operatiivset poolt viis läbi päästeamet (samas, lk 62). Evakuatsioonilennud viidi läbi oktoobris-novembris 1992 (samas, lk 62–65).

Evakuatsioonilendudega sarnaseid lende viidi läbi ka COVID-19 pandeemia ajal 2020. aastal, kui alates märtsist kehtestati täiendavad piirangud reisimisele, mitme regulaarlennu tegevus peatati ning osaliselt kehtestati sisepiiridel piirikontroll. Evakuatsioonilende viis läbi mitu riiki, sh juba jaanuaris-veebruaris 2020 töid oma kodanikud koju Jaapan (Kamata *et al.*, 2020) ja Ameerika Ühendriigid. Ameerika Ühendriigid töid kolme lennuga ära 500 isikut, kes paigutati karantiini sõjaväebaasidesse Nebraskas, Texases ja Californias (Jordan & Bosman, 2020). Koos nendega toodi ära ka ligikaudu 60 Kanada kodanikku (Beech & Gorman, 2020).

Välisministeerium korraldas 2020. aasta detsembris kaks lendu Ühendkuningriigist Balti riikidesse, et Eesti elanikel oleks võimalik tulla Eestisse, kuna koroonaviiruse laialdase levikuga peatati 20. detsembrist 2020 lennud Eesti ja Ühendkuningriigi vahel. 28. detsembril toimus Air Balticu erilend Londonist Riiga ning 29. detsembril Nordica erilend Londonist Gatwicki lennujaamast Tallinna. (ERR, 2020)

Kuna COVID-19 pandeemia tõttu ei olnud tavapärasel viisil võimalik Eestisse jõuda ka hooajatöölistel Ukrainast, korraldas Eesti põllumajandus-kaubanduskoda 2020. aasta juulis tellimislennu marsruudil Tallinn–Kiiev–Tallinn Ukraina töötajate toomiseks Eestisse (BNS, 2020). Samas kaasneb evakuatsiooni korraldamisega vajadus hinnata evakueeritavate turvalisust näiteks pandeemia olukorras – eelmainitud tellimislennu puhul tuvastati saabunud ligikaudu 170 isikust kolmel koroonaviirus (Pärg, 2020), mis tähendas ka täiendavaid karantiinimeetmeid. Kim *et al.* (2020) on kirjeldanud ka COVID-19 sümptomitega ja potentsiaalselt haigestunute evakuatsioonilennu läbiviimist Iraanist Korea Vabariiki 2020. aastal.

2.4. Evakuatsiooniõppused

Peale taasiseseisvumist seostati Balti riikides pikemat aega võimalikku evakuatsiooni eelkõige suurõnnetuse ohuga tööstusettevõttes, radioaktiivse aine lekke ohuga tuumajaamas või ulatuslikuma üleujutuse ohuga. Eestis on erineva suurusega õppusi läbi viidud aastakümneid. Nii Leedus kui Lätis kehtivad elanikkonnakaitse plaanid näevad ette regulaarsete õppuste korraldamist üleriiklikul ja kohalikul tasandil, koordineerimaks tegevusi ohtlikumate olukordade lahendamisel.

Eestis oli seni suurim evakuatsiooniõppus 2011. aastal korraldatud rahvusvaheline kriisireguleerimisõppus EU CREMEX 2011 (EU Chemical and Radiological Emergency Management Exercise 2011). Õppus viidi ellu Euroopa Liidu Elanikkonnakaitse Mehhanismi finantstoel. Õppuse eesmärk oli hinnata Euroopa Liidu Elanikkonnakaitse Mehhanismi põhimõtete rakendamist. Õppustel mängiti läbi reaalse rahvusvahelise abi koordineerimine ning kriisikomisjonide tegevused 2009. aastal valminud hädaolukorra seaduse põhjal (Hädaolukorra seadus, 2009). Õppuse stsenaarium algas keemiaõnnetustega Tartus, mis tähendas ka ulatusliku evakuatsiooni läbiviimist. (Siseministerium, 2012, lk 64–65)

Kõrgendatud kaitsevalmiduse õppusel 2021 (Vabariigi Valitsus, 2021) vaadeldi ühe komponendina samuti evakuatsiooniteemasid. Järgmine suuremamahuline evakuatsiooniõppus CREVEX on kavandatud toimuma 2023. aasta sügisel ning see hõlmab mitut osaõppust, kuhu on kaasatud erinevad koostööpartnerid.

Elanikkonna evakueerimist loodusõnnetuse (üleujutus) ohupiirkonnast harjutati Euromodexi raames toimunud õppustel Latmodex (Lätis) ja Saaremodex (Eestis Saaremaal), mõlemad aastal 2016. Leedus on sarnased, üleujutuste puhuseid tegevusi harjutavad õppused mitmeid kordi leidnud aset Klaipeda piirkonnas. Aastal 2016 leidis Lätis aset kompleksõppus Stormex 2016. Kuus päeva kestnud õppuse käigus harjutati koos tegutsemist olukorras, kui üheaegselt tuleb lahendada mitut tormi tõttu tekkinud hädaolukorda (teelt on välja sõitnud ohtlikku veost vedanud rong, reisijad on laevalt vette kukkunud, inimesed on metsas kadunud, kortermajas on toimunud inimohvritega gaasiplahvatus) olukorras, kus elektri puudumise tõttu ei tööta hädaabi telefonid (Baltmanis, 2022). Kokku oli koolitusse kaasatud üle 50 riigiasutuse ja 26 omavalitsuse elanikkonnakaitse komisjonid. Läti riigikontrolli revisjoni aruanne (2022, lpp. 89) toonitab õppusest rääkides tagasilööke erinevate struktuuride koostöös ja omavalitsuste elanikkonna kaitse komisjonide passiivsust.

Erinevalt Eestist ja Lätist on Leedus toimunud mitu õppust harjutamiseks tegevust võimaliku radioaktiivse hädaolukorra tekke puhul (Leedu tuletõrje- ja päästeenistus, 2023b). Kõrvalepõikeks, ehkki aastal 2009 suleti Leedus veerand sajandit tegutsenud

Ignalina tuumaelektrijaam, kulub veel tosinkond aastat, kuni sealt lähtuvad radioaktiivsed ohud hakkavad vähenema. Leedu tuletõrje- ja päästeamet arvestab Ignalinast lähtuva võimaliku radioaktiivse saaste korral, tuulesuunast sõltuvalt, evakueeritavate arvuks 16 000 – 50 000. (Leedu tuletõrje- ja päästeenistus, 2015, p. 52). Tasub mainida, et aastal 2021 Valgevenes tööd alustanud Astravetsi tuumajaam asub Vilniusest linnulennul umbes poolesaja kilomeetri kaugusel, Ignalina puhul on see vahe-maa kaks ja pool korda pikem (võrdluseks: Sosnovõi Bori tuumaelektrijaam asub Eesti riigipiirist 70 kilomeetri kaugusel).

Astravetsi tuumajaamast lähtuv võimalik radioaktiivne oht Leedu pealinnale on pingestanud keskvalitsuse ja Vilniuse linnavõimude vahelisi suhteid. Keskvõim peab kõrgeima ohu tsooniks tuumajaama ümbritsevat piirkonda 30 km raadiuses. Sarnane tõlgendus ei meeldi aga linnavalitsusele. Linnavõimude hinnangul on tõenäoline, et hädaolukorra puhul tuleb evakueerida Vilniusest umbes 137 000 inimest, nelja Valgevene elektrijaamale kõige lähemal asuva linnaosa elanikud (Šaulitis, 2019).

Aastal 2019 toimus Vilniuses linnavalitsuse korraldatud õppus harjutamiseks tegutsemist võimaliku radioaktiivse hädaolukorra puhul. Õppuse ajal antud intervjuus nimetab Vilniuse linnavalitsuse direktor Povilas Poderskis õppuse eesmärkidena soovi harjutada erinevate institutsioonide koostööd ja soovi juhtida valitsuse tähelepanu võimalikele probleemidele.

Poderskis mõnab, et tegelikkuses ei peaks ka halvima stsenaariumi täidemineku korral evakueerima kogu Vilniust, vaid rakendama nn osalisi meetmeid. Tõenäoliseks evakueeritavate arvuks nimetab Poderskis umbes 50 000, lähtudes seega veel varasemast, Ignalina puhul antud ohuhinnangust. Teiselt poolt tõdeb Poderskis, et täielikust evakueerimisest loobumise eelduseks on mitmete ümberkorralduste, sh senise jõe-vee asemel põhjaveel tugineva kinnise joogivee varustuse süsteemi rajamine (Jačas-kas, 2019).

Kõrvalepõikena märkigem, et vahetult enne taasiseseisvumist, märtsis 1989, toimus Leedus senini ulatuslikumaks jäänud rahuaegne elanikkonna evakuatsioon. Jonavas asunud tehases Azotas pääses mahuti purunemise tõttu atmosfääri seitse tonni vedelat ammoniaaki. Aurustunud ammoniaak süttis ja põhjustas nitrofoska laoni jõudes seal keemilise lagunemisreaktsiooni. Õnnetus põhjustas 7 inimese surma, vigastutuid oli 57, tekkinud mürgise pilve tõttu tuli ohupiirkonnast evakueerida 32 000 inimest (Leedu tuletõrje- ja päästeenistus, 2015 p. 60).

Novembris 2015 toimus Eestis, Lätis ja Leedus NATO õppus Arrcade Fusion, mille käigus harjutati reageerimist võimalikule agressioonile (NATO, 2015). Nimetatud suurõppus on oluline veel seetõttu, et selle raames leidis Läti õhuväe Lielvārde baasis

aset õppus Kristaps 2015. Õppuse stsenaarium nägi ette testida tegevusi juhuks, kui on kaotatud kontroll riigi mõne piirkonna üle. Lielvärde õppusel kogetud sai aluseks edaspidiste riigikaitsete eriolukordade lahendamise kavade välja töötamisele (Latvian Public Broadcasting, 2015).

Kõrgemate riigiametnike tegevust võimaliku invasiooni korral harjutati õppusel Kristaps 2018. Järgmisel aastal toimunud Kristaps 2019 käigus toimus elanikkonna evakatsioon ja ümberpaigutamist puudutavate tegevuskavade testimine. Õppustel rakedati ühtlasi Läti elanikkonna kaitse kava 33. osas (katastroofide ohjamise meetmed sõja, sõjalise sissetungi või selle ohu korral) ette nähtud vastumeetmeid (Baltmanis, 2021).

Alates aastast 2021 on riigi omavalitsustes, kaasates Zemessardze ja kaitseväe üksusi, korraldatud õppust Pilskalns ('kūngas'). Õppused on suunatud kohalike omavalitsuste ja kaitseväe vahelise koostöö harjutamisele. Senini viimaseks jäänud, veebruaris 2023 Madona piirkonnas toimunud lauaõppuse käigus harjutati koostööd olukorras, kus samaaegselt on vajalik tegelda nii elanike evakueerimise, põgenike vastuvõtmise kui ka piirkonna sõjalise kaitse korraldamisega (Nacionālie bruņotie spēki, 2023).

3. ULATUSLIKU EVAKUATSIOONI LÄBIVIIMINE

3.1. Avalik info ja teavitussüsteemid

Aja- ja asjakohane informatsioon ulatuslikku evakuatsiooni tingiva olukorra kohta on piirkonna elanikkonna psühholoogiliseks valmisolekuks ning esmaseks iseseisvaks valmisolekuks kriitilise tähtsusega. Samuti on see oluline paanika ja väärinfo leviku vältimiseks.

Eestis on suuremahuliste kriisisündmuste korral välja töötatud SMS-põhine teavitussüsteem EE-ALARM, mis võimaldab ohualapõhist kiiret ohuteavitust (Luht-Kallas, 2022). Lisaks saab põhjalikumate sõnumite edastamiseks kasutada raadiot ja televiisiooni ning veebilehti ja sotsiaalmeediat. Sotsiaalmeedias on mitmel kogukonnal oma grupid, kus saab teavet vajadusel viivitusteta edastada. Kriisiolukorras tuleb arvestada, et olenevalt kriisi ulatusest ei pruugi elektroonilised kanalid olla kättesaadavad. Eestis on Ida-Virumaa kriisikommunikatsiooni evakuatsiooni korral uurinud Rullinkoff (2021). Ta tõi muuhulgas välja, et kriisikommunikatsiooni sõnumite sisu ei pruugi alati jõuda sihtgrupini, näiteks Ida-Virumaa elanikkond ei usalda täielikult riiki, mistõttu evakuatsiooniteavet ei pruugita arvesse võtta. Kriisikommunikatsioonis pidas Rullin-

koff oluliseks ühtse plaani koostamist kõikide seotud asutuste vahel. Situatsioonide läbimängimiseks ning kitsaskohtade väljaselgitamiseks peaksid Kaitsevägi, Politsei- ja Piirivalveamet, Päästeamet ning kohalikud omavalitsused vähemalt korra aastas tegema teemakohase ühisõppuse. Kõikidesse kriisiõppustesse tuleks integreerida kriisikommunikatsioon. (Rullinkoff, 2021, lk 59–60)

Kõigis kolmes Balti riigis toimivad elanikkonnakaitse alast teavet vahendavad teemaportaalid, mis võimaldavad kiiret juurdepääsu oluliseks osutuda võivale teabele. Leedus on avalikult kättesaadavaks tehtud suur hulk elanikkonna kaitse alaseid teabematerjale ja juhiseid (Leedu tuletõrje- ja päästeteenistus, 2022, 2023a). Eestis on populaarne Naiskodukaitse välja töötatud koduleht ja mobiilirakendus „Ole valmis!“ (koduleht <https://www.olevalmis.ee> ning äpid Androidi ja iOS-i telefonide jaoks), mis sisaldab muuhulgas käitumisjuhiseid kriisi ja evakuatsiooni korral.

Teiselt poolt on portaalide kaudu raske edastada kiireloomulist teavet, näiteks anda elanikele teada evakuatsiooni algusest. Leedu pealinna elanikkonna kaitse kava näeb ette, et korraldus evakuatsiooni alguse kohta antakse edasi tsentraliseeritud hoiatussireenide, raadiojaamade ja sõnumite kaudu (Vilniaus mesto savivaldybė, 2017, p. 24). Erinevalt pealinna piirkonnast on olukord maarajoonide puhul keerukam. Mitme rajooni elanikkonna kaitse kavas tõdetakse, et tegelikkuses on hoiatussireenidega kaetud vaid väike osa KOV-i territooriumist. Näiteks Edela-Leedus asuva kuurortpiirkonna Alytuse rajooni elanikkonna kaitse kava järgi edastatakse elanikkonnale kohtades, kus puuduvad hoiatussireenid, hoiatused ja olulisem teave sireenide ja valjuhäälditega varustatud pääste-, politsei- ja kiirabiautosid kasutades (Alytaus rajono savivaldybės, 2022, p. 24).

Sarnase eripalgelise infovahetuse puudusena on Läti riigikontrolli auditit vedanud K. Jaunzeme välja toonud asjaolu, et sügisel 2022 Läti kaitseministeeriumi korraldatud valmisolekuõppuse käigus kohalikele omavalitsustele selgus, et elanikkonnale teabe edastamiseks võib kuluda kuni kaks päeva. Jaunzeme võtab selle fakti pinnalt kokku: „See tõstatas omakorda küsimuse, et tõhusa riikliku varajase hoiatamise süsteemi loomiseks pole aastaid eraldatud raha, mis reaalse kriisi korral võib maksta paljude Läti kodanike elu“ (Jaunzeme, 2022).

Tõsi, sarnane olukord võib peagi jääda minevikku, sest Lätil on kavandamisel teavitussüsteemi puudutav nn tiigrihüpe. Alustatud on läbirääkimisi Kiievi linnavalitsusega mobiiliäpi Kyiv Digital kasutuselevõtu üle Lätis. Läti Seimi spiikri Edvards Smiltēnsi sõnutsi paelub lätlasi äpi juures selle universaalsus – võimalus edastada olulist teavet sihtgrupipõhiselt, samuti erineva teabe riskasutusest tulenev sünergia, näiteks seotus asukoha määramise süsteemiga lubab äppi kasutada varjumiskohtade leidmiseks (Smiltēns, 2023). Oluline on ka äpi toimimine elektrikatkestuste korral. Loetletud

eelised kehtivad ka Eesti ja Leedu puhul. Kuna evakuatsiooni läbiviimine on piiratud aja jooksul elluviidav reageerimismeede, võimaldaks sarnase asukoha määramise süsteemiga seotud lahenduse kasutamine evakueeritavatel ohuolukorras kiiremini varjumiskohtadeni jõuda, samuti edastada mitmesugust olulist infot (varjumiskohtade täituvus, võimalikud takistused teel jne).

3.2. Kogunemis- ja evakuatsioonikohad

Ehkki teave kogunemis- ja evakuatsioonikohtadest on laialdaselt kättesaadav ja võib eeldada, et reeglina teed neist lähimate juurde ka teatakse, võib mõnel juhul, näiteks hõredalt asustatud alade puhul, tekkida probleeme nendeni jõudmisega. Samuti sõltuvad ulatusliku evakuatsiooni korral kogunemis- ja evakuatsioonipunktid evakuatsiooni põhjustanud sündmusest ja ohuala suuruselt. Elanikkonnakaitse vajadustest lähtuvalt ei pruugi evakuatsioonipunkti avalikustamine olla ka asjakohane ajal, mil aktiivset kriisisündmust ei ole. Omavalitsuste veebilehtedel olevast infost nähtub, et evakuatsioonikohtadeks on valdavalt suuremad avalikud hooned, mis on kergesti kohandatavad ajutisteks varjumis- ja evakuatsioonikohtadeks (kooli- ja kultuurimajad, spordihood, majutusasutused, maa-alused parklad jne).

Kohalike omavalitsuste hallatavate evakuatsioonikohtade ülesanneteks on toidu ja joogivee ning riietega varustamine, meditsiinilise abi osutamine ning ravimitega varustamine, psühholoogiline ja sotsiaalne tugi ja avaliku korra tagamine. Evakueeritutele tuleb samuti kindlustada võimalus teavitada oma asukohast sugulasi ja sõpru. Tuletõrje- ja päästeosakonnad evakuatsioonikohtade tegevusse ei sekku, nende ülesandeks on koordineerida omavalitsuse piire ületavat evakueeritavate liikumist, pidada sellekohast arvestust ja vahendada erinevate evakuatsiooniga seotud asutuste vahel (Leedu tuletõrje- ja päästeteenistus, 2023c; Leedu kaitseministeerium, 2014).

Nii Eesti, Leedu kui Läti puhul on märgata vähest võimekust evakuatsioonikohtade pakkumise tasandil. Läti ja Eesti omavalitsuste elanikkonna kaitse plaanid on koostatud, arvestades võimekusega pakkuda evakuatsioonikohti esialgu 2%-le elanikkonnast. Eesti on Päästeameti eestvedamisel ja kohalike omavalitsuste abil arendamas ülevaadet sobivatest evakuatsioonikohtadest ja nende kasutamise õiguslikest alustest, samuti neid vajadusel täiendavalt ette valmistamas. Siinkohal tuleb eristada evakuatsioonikohti, mida saab kasutada ulatusliku evakuatsiooni korral, ja varjumiskohti. Avalike varjumiskohtade eesmärgiks on pakkuda esmast lühiajalist füüsilist kaitset isikutele, kes varjumist nõudva sündmuse korral asuvad avalikus ruumis. Päästeamet on kaardistanud ja tähistanud avalikke varjumiskohti alates 2022. aastast, 2023. aasta kevadeks on kaetud ligikaudu 5% elanikkonnast, paan on jõuda 10%-ni elanikkonnast.

Tegeliku varjumiskohana tuleks pigem eelistada elamute keldritesse või spetsiaalselt kohandatud hoonetes kavandatud varjumiskohti. Mõni neist võib sobida ka evakuaatsioonikohaks. Evakuatsioonikohtadeks sobivad ka spordisaalid jm suured hooned, mis varjumiskohana ei pruugi aga olla sobivad. Päästeamet rõhutab sedagi, et on oluline, et inimesed mõtlevad ka ise läbi, kas neil on endal alternatiivseid kohti, kuhu evakuatsioonivajaduse korral minna.

Aastal 2022 avaldas portaal latvija.lv põhjaliku evakuatsioonikohtade teemat käsitleva kirjutise, milles esinevad arvamusi liidritena Läti Omavalitsuste Liidu (LPS) majandusnõunik Aino Salmiņš ja tolleaegne tuletõrje- ja päästeameti asedirektor, hilisem siseminister Kristaps Eklons. Eklons toob välja:

2008. aastal võeti Lätis vastu otsus, et pommivarjendeid enam ei hooldata⁵, pöörates rohkem tähelepanu teavitamisele, hoiatamisele ja inimeste evakueerimisele potentsiaalselt ohtlikest piirkondadest. /.../ Varjendid olid mõeldud väga kitsale sihtrühmale – need asusid mõne riigiasutuse või sõjatehase kõrval. Varjendites oli ruumi vaid 2,75%-le elanikkonnast. /.../ Palju kasulikum oleks avalikkust ette valmistada ja evakuatsioonimeetmeid läbi viia koos kohalike omavalitsustega. Läti mastaabis on see aga raske ülesanne – kui Latgales on suured probleemid, siis vaevalt Kuramaalgi rahulik on.

Salmiņš toob välja, et kiire ajutise lahendusena on omavalitsused alustanud keldri-ruumide kohandamist ajutisteks varjumiskohtadeks. Samaaegselt rõhutab Salmiņš: et „Ukraina näide tõestab, et Riias evakuatsioonikohti ei jätku, pealegi on need ajutine lahendus 72 tunniks ja ei sobi alaliseks elamiseks.“ (Helmane, 2022) Siinkohal saab tõdeda, et poole aastaga on arvamus nõukogudeaegsete varjendite kasutamise võimalikkuse ja vajaduse osas Lätis ja Leedus muutunud. Eklonsi järglane tuletõrje- ja päästeameti asedirektori ametikohal, Mārtiņš Baltmanis, on probleemse näitena nimetanud kunagise suurettevõtte Ogre trikootaaižikoondise territooriumil asuvat varjendit, mille korrastamisele ei saa asuda selle keerukate omandisuhete tõttu (Baltmanis, 2022). Petkuvienē ja Petkus (2022, p. 168) tõdevad, et Leeduski on kunagised varjendid praegu suurel määral eraomanduses ja sihipärasest kasutusest väljas.

Leedus on aastast 2010 elanikkonna kaitse seaduses punkt, mis kohustab valitsust määrama evakuatsioonikohtade vajaduse ja kinnitab sellekohase korra (Leedu Vabariigi elanikkonnakaitse seaduse muutmise seadus, 2010). Ehkki Leedus on varjupaikades kohti kordades arvukamalt, on probleemid põhijoontes sarnased.

Leedu riigikontrolli auditis (2022b) tuuakse välja, et ühelt poolt on omavalitsused kokku leppinud, et kindlustavad evakuatsioonikoha 25%-le elanikkonnast, teisalt aga

⁵ Teine intervjuueeritav, Salmiņš, toob välja, tuginedes omavalitsuste liidu kogutud andmetele, et veerand (78) nõukogudeaegsest varjendist (300) ei ole taastatavad.

edeneb uute evakuatsioonikohtade rajamine maapiirkondades endiselt loiult. Näiteks oli aastal 2021 suurtest keskustest kaugemale jäävas Rokiškise rajoonis kindlustatud evakuatsioonikoht 13%-le elanikkonnast, samal ajal kui riigi keskmine evakuatsioonikohtadega kindlustatus oli 41% (Leedu riigikontroll, 2022b, p. 25–26). Leedu evakuatsioonikohtade koguarv on umbes 2000.⁶ Täiendavalt on 10%-l elanikkonnast vajadusel võimalik varjuda keldriruumidesse. Suund on võetud täiendavate ajutiste evakuatsioonikohade loomisele arvestuslikult 1,2 miljoni elaniku jaoks maa-alustesse parklatesse ja suuremate hoonete maa-alustele korrustele (Leedu tuletõrje- ja päästeteenistus, 2022).

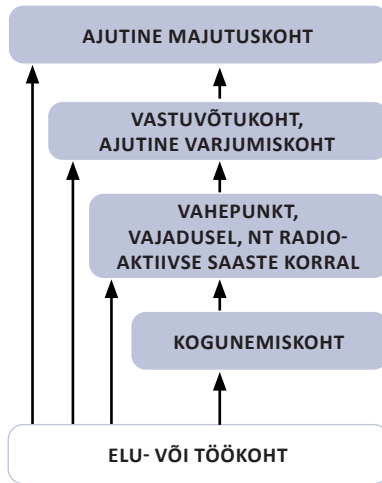
Leedu riigikontrolli aruandes tuuakse probleemse asjaoluna välja tõik, et evakuatsioonikohad ei ole sageli valmis alustama teenuse pakkumist – omavalitsuste napp rahastus ei võimalda muretseda vajalikke esemeid ja sõlmida teenusepakkujatega lepinguid. (Leedu riigikontroll, 2022b, p. 26). Teiselt poolt takistab evakuatsioonikohade valmisolekut veel vajalike riigi tasandi regulatsioonide puudumine. Petkuvienė & Petkus (2022, p. 160–163) osundavad, et vajalik on ühtse nõuete kehtestamine evakuatsioonikohtade sisustusele ja ehituslikule poolele.

3.3. Evakuatsiooni teed

Reeglina kuulutab ohuolukorra tekkides evakuatsiooni välja kohaliku omavalitsuse või koostööpiirkonna elanikkonna kaitse komisjon (Leedus eeldatakse eelnevat omavalitsuse administratsiooni direktori ettepanekut). Mitut omavalitsust puudutava, piirkondliku või üleriikliku evakuatsiooni välja kuulutamine toimub valitsuse tasandil, ministeeriumi, kaitseväge või kriisikomisjoni ettepanekul. Evakuatsiooni läbiviimisel ja evakueeritute vastuvõtmisel on keskseks tasandiks omavalitsused: rajoonid ja suuremad linnad Leedus ning Lätis tavaliselt mitme omavalitsuse ülesed koostöölalad.

Evakuatsioonikorraldust tutvustab skeem joonisel 1. Evakueeritute liikumisteed võivad transpordivõimalustest sõltuvalt mõneti erineda. Radioaktiivsest saastest tingitud evakuatsiooni korral on oluline läbida vahepunkt, saamaks ülevaade kiirguse võimalikest mõjudest. Teiselt poolt mõjutab evakuatsiooni läbiviimist veel evakueeritavate suhtumine. Amideo *et al.* (2019, p. 286) nimetavad sarnaste mõjuritena evakuatsiooniteedele valikuvõimaluse ja toimiva hoiatussüsteemi olemasolu, kuid samuti kellaaja ja rahvastiku sotsiaalse ning vanuselise koosseisu.

⁶ Leedu tuletõrje- ja päästeteenistus on hiljem täpsustanud, et 2022. aasta lõpuks on ametlikult registreeritud 1914 evakuatsioonikohta, pisut üle kolmandiku (769) neist on alalised evakuatsioonikohad. (Leedu siseministerium, 2022).

Joonis 1. Elanike evakuatsiooni skeem

Juhul kui tegemist on sõjalise sissetungi või selle ohuga, radioaktiivse ohuolukorra või õnnetusega tuumaelektrijaamas, suuremat arvu omavalitsusi hõlmavate loodus- või inimtekkeliste katastroofide või nende tekke ohuga või kodanike evakueerimisega välisriikidest, kuulutatakse evakuatsioon välja valitsuse tasandil. Eestis saab näiteks konkreetset, ühest suurõnnetusest põhjustatud evakuatsiooni korraldada hädaolukorra raames Päästeamet. Ehkki neil juhtudel, kui ohuolukorra lahendamine tehakse ülesandeks kas kaitseväele, sise- või keskkonnaministeeriumile, jääb omavalitsustel täita keskne toetav roll. Sarnaselt kaasatakse kõigi hädaolukordade lahendamisse politsei ja päästeteenistused.

Kuna nii Lätis kui Leedus on üles ehitatud detsentraliseeritud elanikkonnakaitse süsteem, siis riiklikes elanikkonna kaitse kavades evakuatsiooni teemat kuigivõrd ei avata. Põhjalikumalt käsitlevad evakuatsiooni läbiviimist, samuti kogunemis- ja evakuatsioonikohtadega seonduvat ja evakueeritute abistamist omavalitsuste elanikkonnakaitse kavad.

Leedus on kehtivad omavalitsuste elanikkonnakaitse kavad avalikult kättesaadavad nende kodulehtedel. Lätis on avalikult kättesaadavad koostööterritooriumi tasandil koostatud elanikkonnakaitse kavad. Samuti on info nimetatud kavade kohta, ehkki esialgu veel mitte täielikult, leitav riikide päästeametkondade kodulehtedel (Leedu tuletõrje- ja päästeteenistus, 2023a; Läti tuletõrje- ja päästeteenistus, 2023b).

Kuigi dokumendid jäävad võimalike riigist väljuvate evakuaatsiooniteede osas kidakeelseks, saab üht-teist järeltada transpordivõrgustike seisundit analüüsid. Näiteks ei mainita Via Balticaga piirnevate rajoonide elanikkonnakaitse kavades seda Suwałki koridori läbivat magistraali osa võimaliku evakueerimisteenena. Teiselt poolt peaks nii Poolas kui Leedus olema mõne aasta pärast lõpetatud magistraali Suwałki koridori läbiva osa ümberehitus neljarealiseks maanteeks. Arvestades selle ühendustee olulisust, on selge, et vajadusel leiab see kasutamist riigist väljuva evakueerimisteenena. Erandlikult sisaldab Läti Cēsise koostööpiirkonna kodanikukaitse kava tõdemust, et suuremad riigipiire ületavad maanteed on ühtlasi potentsiaalsed ohuallikad. Probleem sõnastatakse järgnevalt: „Sõjalise sissetungi korral kulgevad maavägede koridorid tavaliselt piki põhimaanteed. Cēsise koostööpiirkonda läbivad riigimaanteed A2 ja A3, mida saab kasutada peamiste sissetungikoridoridena. On tõenäoline, et vastane hõivab kiiresti koostööpiirkonna ja omavalitsused ei suuda enam pakkuda lahendusi oma haldusterritooriumil inimeste põhivajaduste rahuldamiseks. Seetõttu peavad elanikud olema teavitatud ennetusmeetmetest, kuidas tagada oma põhivajaduste rahuldamine.“ (Cēsu sadarbības teritorijas, lpp. 33). Väitega seoses juhtigem tähelepanu tõsiasjale, et nimetatud riigiteid A2 ja A3 tuntakse Eestis rohkem Riia-Pihkva ja Inčukalnsi-Valmiera-Valka maanteedena. Teisisõnu pole sissetungioht neid maanteed pidi kuigi tõenäoline.

Eestis on teede läbitavust ja võimalikke marsruute analüüsinud Aarla-Kask *et al.* (2009). Uuring selgitas välja, et Ida-Virumaa elanikkonna evakueerimine on kõige lihtsam ja kiirem põhimaanteed kaudu. See võib aga olla problemaatiline, kui samal ajal liiguvad sõjaväeüksused vastupidises suunas ja tsiviilsõidukitel on põhimaanteedel liikumine raskendatud või võimatu. Uuring näitas modelleerimise tulemusena, et tugimaanteed mööda kuluks Ida-Virumaa 44% inimeste massievakuaatsiooniks kõige vähem 17–18 tundi, ent ooteaeg evakueerimise alguseni võib olla minimaalselt 5–10 tundi. Modelleerimisel selgus samuti, et 57% Ida-Virumaa elanikkonnast ei saaks evakueeruda, kui põhimaanteed on suletud. (Aarla-Kask *et al.*, 2009, lk 107)

Kindlasti on üheks teguriks, miks elanikkonnakaitse kavades riigipiiride ülesest evakuaatsioonist kuigivõrd ei räägita, asjaolu, et elanikkonna evakueerimine algab Lätis ja Leedus isegi üleriikliku evakuaatsiooni puhul KOV-i (Läti puhul koostööpiirkondade) tasandi tegevustest. Riigiti on evakuaatsiooniteede käsitlemine KOV-i elanikkonna kaitse kavades mõneti erinev. Nii Läti kui Leedu puhul on KOV-i elanikkonna kaitse kavades ära määratud piirkonnasisesed peamised evakuaatsiooniteed. Teisisõnu on ära näidatud teed, mida mööda omavalitsuse piirkonna elanikud saavad liikuda kogunemis- ja evakuaatsioonikohtadesse. Näiteks Suwałki koridoriga piirneva omavalitsuse, Mariampole rajooni elanikkonna kaitse kava toonitab: „Arvestades hädaolukorrast tingitud ohtu elanike elule või tervisele, eriolukorra võimalikku leviku suunda, valib

haldusdirektor elanike evakuatsiooniteed ja määrab evakueeritavate elanike kogunemiskohad, vahe- ja evakuatsioonipunktid. Kehtivad elanikkonna evakueerimise suunad ja marsruudid on toodud kava lisas.“ (Marijampolés savivaldybe, 2022, p. 100). Paljuski sarnast sõnastust kasutab Kesk-Lätis asuva Aizkraukle koostööpiirkonna elanikkonnakaitse kava: „Evakuatsioonisuundade ja marsruutide valik sõltub katastroofi ohust ja liigist, toimumiskohast valla territooriumil, ohustatud ala laiuusest ja konfiguratsioonist. Evakuatsioonitee valib koostööpiirkonna elanikkonnakaitse komisjon koostöös kohalike omavalitsuste ja vastutavate talitustega. Evakueerimiseks kasutatakse 2. peatükis nimetatud maakondade territooriumil olevaid maanteid. Liikumisohutus evakuatsiooni ajal tagatakse riigi ja munitsipaalpolitsei koostöös. Sõjalise konflikti puhul määrab tsiviilisikute evakuatsiooniteed kaitseväge. Koostööpiirkonna elanikkonna kaitse komisjon koordineerib põgenikevoolu, vajaliku teabe jagamist ja põhivajaduste tagamist.“ (Aizkraukles novads, 2022, lpp. 101).

Üheks erinevuseks Leedu ja Läti kohalike omavalitsuste elanikkonnakaitse kavade vahel on KOV-i piirkonnast väljuvate evakuatsiooniteede kindlaks määramine. Esmapiigul on tegemist võib-olla mitte kuigivõrd tähtsa erinevusega, kuid tasub tähele panna, et KOV-i territooriume läbivad kesksed evakuatsiooniteed liituvad ühtseks üleleeduliseks võrgustikuks.

3.4. Evakueeritute vastuvõtmine

Nii Leedus kui Lätis on läbi viidud valdavalt omavalitsuste territooriumilt väljapoole mitte ulatuvaid väiksemaarvulisi evakuatsioone. Kogemusi on omandatud valdavalt õppuste käigus.

Venemaa Föderatsiooni 2022. aastal alanud täiemõõduline invasioon Ukrainasse on sundinud riigist lahkuma arvukal hulgal tsiviilelanikkonda, hinnanguliselt on lahkunud kuni 8 miljonit inimest. Ukraina põgenike laine puudutas oluliselt ka Eestit. Poole aastaga, 2022. aasta septembrikuu lõpuks oli Eesti vastu võtnud ligikaudu 102 000 põgenikku, neist alaealiste osakaal on ligikaudu 25%. Eestisse on jäänud ligikaudu 57 000 põgenikku ning suur osa põgenikest on transiidil, suundudes edasi mõnda teise riiki. Tasapisi on põgenike saabumise tempo raugenud. Veel pool aastat hiljem, 2023. aasta märtsikuu lõpuks oli Eesti alates 24. veebruarist 2022 vastu võtnud ligikaudu 127 000 põgenikku, neist alaealiste osakaal on ligikaudu 23%. Eestisse on jäänud ligikaudu 69 000 põgenikku. Ukraina põgenike jõudmine Balti riikidesse on pannud Eesti, Läti ja Leedu omavalitsuste ette ülesande kindlustada neile ajutine majutus, toitlustus ja sotsiaalhooldus. Teisalt on see nii riigiasutustele kui kohalikele omavalitsustele praktiline võimalus kogemuste omandamiseks ja valmisoleku tõstmiseks ulatusliku evakuat-

siooni korral. Olukord näitas Eestis mitmeid ajutisi kitsaskohti. Suur osa põgenikest leidis ajutise peavarju sugulaste ja tuttavate juures, samas leidis sotsiaalkindlustusamet teistele kiiresti esialgse peavarju hotellides jm majutuskohtades. Siiski on keeruline olnud põgenike pikaajalise majutuse ja sotsiaalse kindlustunde tagamine. Erinevalt Ukraina põgenikest on Eesti elanikud tuttavad Eesti ja selle elu-oluga, ent sunnitud evakuatsioonist tulenev kohanemisvajadus uute oludega on keeruline ka Eesti potentsiaalsetele evakueeritavatele.

Läti riigikontrolli audiitor Kristīne Jaunzeme peab põgenike vastuvõtmist väljakutseks elanikkonna kaitse süsteemile, iseloomustades valmisolekut kui õhukesel jääl kõndimist. Jaunzeme töödeb:

/.../ vastavalt riiklikule elanikkonna kaitse kavale peab omavalitsus suutma tagada evakueeritud isikute ajutise majutamise, toitlustuse ja sotsiaalhoolduse planeerimise 2% ulatuses tema haldusterritooriumil registreeritud elanikkonnast. Ukraina põgenikke vastu võttes seisime aga silmitsi olukorraga, et valmisolek elanikele ajutise majutuse pakkumiseks ei ole piisaval tasemel. (Jaunzeme, 2022)

Siinkohal mainigem, et nõue kindlustada evakueeritute vastuvõtmine 2% elanikkonna ulatuses tekkis Läti riiklikku elanikkonna kaitse kavva alles aastal 2020. Ehkki omavalitsuste elanikkonnakaitse kavad nägid varemgi ette põgenike vastuvõtmise võimalike arendamist, jäi tegevus tegelikult alustamata. Täitmata jäi ülesanne alustada koostööd naaberomavalitsustega evakueeritavate vastuvõtu osas. Näiteks märgitakse Alüksne koostööpiirkonna elanikkonnakaitse kavas: „Alüksne piirkonna vallal puuduvad naaberomavalitsustega lepingud evakueeritud elanike vastuvõtuks. Vajadusel võib eeldada, et naaberomavalitsused ei keeldu katastroofi korral ohvreid vastu võtmast ja abist, nagu Alüksne maakonna vald sellest ei keelduks.“ (Alüksnes sadarbības teritorija, 2021, lpp. 119)

Üldistades saab väita, et Eesti ja Läti jaoks oli Ukraina põgenike vastuvõtmine esmakordne kokkupuude vajadusega lahendada arvukale sõja jalust lahkujate kogukonnale majutuse, toitlustamise, sotsiaal- ja tervishoiuteenuste pakkumise ülesanne. Samu teenuseid tuleb osutada ka riigis läbisõidul olevatele põgenikele. Leedulastel toimus esimene kokkupuude põgenike probleemiga aastal 2021. Valgevene suunalt lähtunud massilise põgenikelaive tõttu oli riik sunnitud paluma erakorralist abi EL-i elanikkonnakaitse mehhanismist (Emergency Response Coordination Centre, 2022).

KOKKUVÕTE

Artikkel uuris evakuatsiooniga seotud ettevalmistusi ja tegevusi Balti riikides. Vaadeldi nii elanikkonnakaitse korraldust, evakuatsioonikorraldust, võimalikke evakuatsiooniteid, õppusi ja evakueerimise läbiviimist, kogunemis- ja evakuatsioonikohtasid, evakueeritute vastuvõtmist ning avalikku infot ja teavitussüsteeme.

Üldiselt näitas uuring, et evakuatsiooniteemade käsitlemine on Baltimaades sarnane. Samuti on kolme riigi geograafilisest asukohast tulenevalt sarnased ka võimalikud ohud, evakuatsiooni vajadus ja piiriülese evakuatsiooni olukord.

Artiklis jõuti tõdemuseni, et üldjuhul on kõik riigid evakuatsioonikorralduse läbi mõtelnud, ent 2022. aastal Venemaa Föderatsiooni täiemahulise sissetungi mõjul valandunud Ukraina sõda on esile toonud teema aktuaalsuse ja täiendavad teemad, millega evakuatsiooni korraldamisel arvestada.

Seetõttu oleks edaspidi asja- ja ajakohased üksikasjalikumad uuringud ulatuslikku evakuatsiooni puudutavatel teemadel: kriisikommunikatsiooni ja teavituse, evakuatsiooniteede ja evakueeritute ajutise vastuvõtmise ning nende tagasipöördumise käsitlemine.

ALGO RÄMMER

Sisekaitseakadeemia, sisejulgeoleku instituudi teaduskeskuse teadur

E-post: algo.rammer@sisekaitse.ee

Algo Rämmer kaitses aastal 2006 Tartu Ülikoolis magistrikraadi ajaloos, aastal 2017 omandas samas filosoofiadoktori (PhD) kraadi. Avaldanud kirjutisi poliitilisest ja sotsiaalajaloost ning rahvusvahelistest suhetest. Varem on töötanud erinevates mälu- ja teadusasutuses. Algo töötab Sisekaitseakadeemia sisejulgeoleku instituudis alates 2022. aastast ning tema uurimisvaldkonnaks on Balti uuringud siseturvalisuse teemadel.

RAUL SAVIMAA

Sisekaitseakadeemia sisejulgeoleku instituudi teaduskeskuse juhataja-teadur

E-post: raul.savimaa@sisekaitse.ee

Raul Savimaa peamisteks uurimisvaldkondadeks on kestlikkuse, kriiside, keskkonna ja ilmneva käitumisega seotud uuringud. Varem on ta siseturvalisuse valdkonna arendamisel töötanud üle 25 aasta Politseiametis ning Politsei- ja Piirivalveametis, osaledes mitmes uurimis-, arendus- ja innovatsiooniprojektis, olnud eri tööühmade, sealhulgas Kriminaalpreventsiooni Nõukogu liige ning kuulunud rahvusvahelisse kriminaalanalüütikute assotsiatsiooni. Raul Savimaa on omandanud teadusmagistri kraadi ja tehnikateaduste doktorikraadi Tallinna Tehnikaülikoolis ning uurinud heterogeenseid ajatundlikke süsteeme ja organisatsioone ning olukorra-teadlikkust. Alates 2022. aastast töötab Sisekaitseakadeemia sisejulgeoleku instituudis teadurina.

KASUTATUD ALLIKAD

- Aarla-Kask, M., Jairus, T. & Wahl, M. F., 2009. Tsiviilisikute liikumine kriisi- ja sõjaolukorras ning selle mõju riigikaitseüksuste tegevusvabadusele. *Sõjateadlane*, 11, lk 81–112.
- Aizkraukles novads, 2021. *Aizkraukles novada civilās aizsardzības plāns*. [Vörgumaterjal] Leitav: https://www.aizkraukle.lv/sites/aizkraukle/files/media_file/16.09.2021._179_ca-plans_0.pdf [Kasutatud 22.02.2023].
- Alūksnes sadarbības teritorija, 2021. *Alūksnes sadarbības teritorijas civilās aizsardzības plāns*. [Vörgumaterjal] Leitav: https://aluksne.lv/09_03/ASTCAP.pdf [Kasutatud 22.02.2023].
- Alytaus rajono savivaldybės, 2022. *Alytaus rajono savivaldybės ekstremalių situacijų valdymo planas*. [Vörgumaterjal] Leitav: [https://www.alytus.lt/uploads/documents/files/LT/savivaldybes-administracija/veiklos-srityts/civiline-sauga-ir-mobilizacija/ESV%20PLANAS%202022%20\(2\)-koreguojamas-a.docx](https://www.alytus.lt/uploads/documents/files/LT/savivaldybes-administracija/veiklos-srityts/civiline-sauga-ir-mobilizacija/ESV%20PLANAS%202022%20(2)-koreguojamas-a.docx) [Kasutatud 22.02.2023].
- Amideo, A., Scaparra, M. & Kotiadis, K., 2019. Optimising shelter location and evacuation routing operations: The critical issues. *European Journal of Operational Research*, 279, pp. 279–295.
- Arcaya, M., Raker, E., Waters & M., 2020. The Social Consequences of Disasters: Individual and Community Change. *Annual Review of Sociology*, 46, pp. 671–691.
- Baltmanis, M., 2021. *Civilā aizsardzība*. [Vörgumaterjal] Leitav: https://www.lps.lv/uploads/docs_module/2021_02_05_1_3_1_CA.pdf [Kasutatud 22.02.2023].
- Baltmanis, M., 2022. *VUGD priekšnieka vietnieks: neesam gatavi liela mēroga tragēdijām*. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.tvnet.lv/7673239/video-vugd-prieksnieka-vietnieks-neesam-gatavi-liela-meroga-tragedijam> [Kasutatud 22.02.2023].
- Bayram, V., Tansel, B. & Yaman, H., 2015. Compromising system and user interests in shelter location and evacuation planning. *Transport Research Part B*, 72, pp. 146–163.
- Bayram, V., 2016. Optimization models for large scale network evacuation planning and management: A literature review. *Surveys in Operations Research and Management Science*, 21(2), pp. 63–84.
- Beech, E. & Gorman, S., 2020. Two more U.S. evacuation planes leave coronavirus epicenter Wuhan. *Reuters*, February 7. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.reuters.com/article/us-china-health-usa-idINKBN20105M> [Kasutatud 12.04.2023].

- Beinaroviča, I., 2016. Collaborative Governance and Emergency Management: A Case Study of Latvia. *Socialiniai tyrimai*, 39(2), pp. 28–39.
- Beinaroviča, I., 2022. *Rīcībpolitikas mācīšanās un maiņa pēc ārkārtas situācijām Latvijā. Promocijas darbs*. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Bell, S. A., Singer, D. Solway, E. Kirch, M., Kullgren, J. & Malani P., 2021. Predictors of Emergency Preparedness among Older Adults in the United States. *Disaster Med Public Health Prep*, 15(5), pp. 624–630.
- BNS, 2020. Ukraina tölised saabuvad Eestisse erilennuga. *Lõuna-Eesti Postimees*, 14. juuli. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://lounapostimees.postimees.ee/7017224/ukraina-toolised-saabuvad-eestisse-erilennuga> [Kasutatud 10.04.2023].
- Borowska-Stefańska, M., Kowalski, M., Wiśniewski, S. & Dulebenets, M., 2023. The impact of self-evacuation from flood hazard areas on the equilibrium of the road transport. *Safety Science*, 157, pp. 2–18.
- Cēsu sadarbības teritorijas, 2021. *Cēsu sadarbības teritorijas civilās aizsardzības plāns*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.cesis.lv/images/userfiles/files/Nolikumi/CAP_2021.pdf [Kasutatud 22.02.2023].
- Cornell, V. J., Cusack, L. & Arbon, P., 2021. Older people and disaster preparedness: a literature review. *The Australian Journal of Emergency Management*, 27(3), pp. 49–53.
- Davis, I. toim, 2015. *Shelter after disaster*. Geneva: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies.
- Diplomatic Service of the European Union, 2022. *Ukraine war pushes global displacement numbers to a new record high*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.eeas.europa.eu/eeas/ukraine-war-pushes-global-displacement-numbers-new-record-high_en [Kasutatud 27.02.2023].
- Eesti Vabariigi Ülemnõukogu, 1992. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu XII koosseisu 75. istungjärg, 1.–4. juuni 1992. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2015/03/1992_1_4_juuni.pdf [Kasutatud 27.02.2023].
- Emergency Response Coordination Centre, 2022. *Lithuania: country profile*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://erccportal.jrc.ec.europa.eu/Countries#/country-profile/LTU> [Kasutatud 22.02.2023].
- ERR, 2020. Londonis olevad eestlased tuuakse Eestisse kahe erilennuga. *ERR*, 26. detsember. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.err.ee/1219843/londonis-olevad-eestlased-tuuakse-eestisse-kahe-erilennuga> [Kasutatud 10.04.2023].

- Euroopa Liidu Nõukogu, 2013. *Eelnõu: nõukogu järeldused katastroofide korral toimuva massievakuaatsiooni kohta Euroopa Liidus*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16155-2013-INIT/et/pdf> [Kasutatud 27.02.2023].
- Helmane, I., 2022. *Pašvaldību civilās aizsardzības plāni – gatavi miera laika katastrofām, ne karam*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://lvportals.lv/norises/340941-pasvaldibu-civilas-aizsardzibas-plani-gatavi-miera-laika-katastrofam-ne-karam-2022> [Kasutatud 22.02.2023].
- Huang, S., Lindell, M. & Prater, C. (2016). Who Leaves and Who Stays? A Review and Statistical Meta-Analysis of Hurricane Evacuation Studies. *Environment and Behavior*, 48(8), pp. 991–1029.
- Hädaolukorra seadus (2009) RT I 2009, 39, 262.
- Hädaolukorra seadus (2017) RT I, 03.03.2017, 1. Avaldamismärge RT I, 09.08.2022, 24.
- IOM, 2021. *Evacuations and Disaster Risk Reduction in the Caribbean*. International Organisation of Migration: San Jose.
- Jačauskas, I., 2019. *Vyks vilniečių evakuacija: bus imituojama branduolinė avarija Astrave*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.diena.lt/naujienos/vilnius/miesto-pulsa/vyks-vilnieciu-evakuacija-bus-imituojama-branduoline-avarija-astrave-924571> [Kasutatud 22.02.2023].
- Jaunzeme, K., 2022. *Civilās aizsardzības sistēmā staigājam pa plānu ledu*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.delfi.lv/news/versijas/kristine-jaunzeme-civilas-aizsardzibas-sistema-staigajam-pa-planu-ledu.d?id=54927286> [Kasutatud 22.02.2023].
- Jordan, M. & Bosman, J., 2020. Hundreds of Americans Were Evacuated From the Coronavirus Epicenter. Now Comes the Wait. *The New York Times*, February 6. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.nytimes.com/2020/02/05/us/coronavirus-flights-wuhan.html> [Kasutatud 12.04.2023].
- Jürgenson, A., 2018. Abhaasia eestlaste evakueerimine 1992. aastal: kas koju pöördumine või siirdumine võõrsile? *Tuna*, 3, lk 57–72.
- Kamata, K., Jindai K., Ide, K., Funaki, T., Saito, H., Takeshita, N., Ohmagari, N., Hinoshita, E. & Asanuma, K., 2020. The Flight Evacuation Mission for COVID-19 from Wuhan, China to Tokyo, Japan from 28 January to 17 February 2020. *Japanese Journal of Infectious Diseases*, 74(4), pp. 373–376.
- Kaneberg, E., 2017. Managing military involvement in emergency preparedness in developed countries. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, 7(3), pp. 350–374.

- Kazlų Rūdos Savivaldybė, 2022. *Kazlų Rūdos Savivaldybės ekstremaliųjų situacijų valdymo planas*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.kazluruda.lt/doclib/ojnql-bvl7pw8z23j8uxh6j79r627ve4v> [Kasutatud 22.02.2023].
- Kim J.-G., Seung Hak Lee, S. H., Kim, H., Oh, H. S. & Lee, J., 2020. Air Evacuation of Passengers with Potential SARS-CoV-2 Infection Under the Guidelines for Appropriate Infection Control and Prevention. *Osong Public Health and Research Perspectives*, 11(5), pp. 334–338.
- Kono, T., Okuno, M. & Yamaura, K., 2022. Regional differences in cognitive dissonance in evacuation behavior at the time of the 2011 Japan earthquake and tsunami. *Natural Hazards*, 111, pp. 139–162.
- Latvian Public Broadcasting, 2015. *Latvian officials train for regional military crisis*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://eng.lsm.lv/article/society/society/latvian-officials-train-for-regional-military-crisis.a154482> [Kasutatud 22.02.2023].
- Leedu kaitseministeerium, 2014. *Ką turime žinoti apie pasirengimą ekstremaliosiomis situacijoms ir karo metu*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://lt72.lt/wp-content/uploads/2022/02/KAS-lankstinukas-skaitymo-versija.pdf> [Kasutatud 22.02.2023].
- Leedu Vabariigi maakaitseeadus, 1996. *Lietuvos Respublikos krašto apsaugos tarnybos įstatymas*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.31798> [Kasutatud 22.02.2023].
- Leedu riigikontroll, 2022a. *Institucijų pasirengimą reaguoti į ekstremaliąsias situacijas 2022 m. vasario 9 d. Nr. VAE-1*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.valstybeskontrolė.lt/LT/Product/Download/4231> [Kasutatud 22.02.2023].
- Leedu riigikontroll, 2022b. *Institucijų pasirengimas reaguoti į ekstremaliąsias situacijas. Audito rezultatai*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.valstybeskontrolė.lt/LT/Product/24066> [Kasutatud 22.02.2023].
- Leedu siseministeerium, 2022. *VRM ragina savivaldybes aktyviau žymėti priedangas*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://vrm.lrv.lt/lt/naujienos/vrm-ragina-savivaldybes-aktyviau-zymeti-priedangas> [Kasutatud 22.02.2023].
- Leedu tuletõrje- ja päästeteenistus, 2015. *National risk assessment*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://pagd.lrv.lt › files › NRA20160107EN> [Kasutatud 22.02.2023].
- Leedu tuletõrje- ja päästeteenistus, 2022. *Saugumu rūpintis turime kiekvienas*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.lt72.lt/?p=13684> [Kasutatud 22.02.2023].
- Leedu tuletõrje- ja päästeteenistus, 2023a. *Civilinė sauga*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://pagd.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/civiline-sauga/> [Kasutatud 22.02.2023].

- Leedu tuletõrje- ja päästeteenistus, 2023b. Civilinės saugos sistemos būklė. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://pagd.lrv.lt/lt/veiklos-srity-s-1/civiline-sauga/civilines-saugos-sistemas-bukle> [Kasutatud 22.02.2023].
- Leedu tuletõrje- ja päästeteenistus, 2023c. *Gyventojų evakavimas*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://civsauga.lt/ekstremaliuju-situaciju-valdymas/gyventoju-evakavimas/> [Kasutatud 22.02.2023].
- Leedu Vabariigi elanikkonnakaitse seaduse muutmise seadus, 2010. *Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo pakeitimo įstatymas*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.362030> [Kasutatud 22.02.2023].
- Leedu Vabariigi elanikkonnakaitse süsteemi ajutised sätted, 1992. *Dėl Lietuvos Respublikos civilinės saugos sistemos laikinųjų nuostatų patvirtinimo*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.7490/kamGOwRhGz> [Kasutatud 22.02.2023].
- Luht-Kallas, K., 2022. Ohuteavituse lühisõnumi tutvustus EE-ALARM. Tallinn: Sise-ministeerium, [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.rescue.ee/files/2022-12/ee-alarm-tutvustus-0612.pdf?82d1598251> [Kasutatud 12.04.2023].
- Läti elanikkonnakaitse kava, 2021. *Par Valsts civilās aizsardzības plānu*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://likumi.lv/ta/id/317006-par-valsts-civilas-aizsardzibas-planu%202020> [Kasutatud 22.02.2023].
- Läti elanikkonnakaitse seadus, 1992. *Civilās aizsardzības likums*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://likumi.lv/ta/id/62838-civilas-aizsardzibas-likums> [Kasutatud 22.02.2023].
- Läti Omavalitsuste Liit, 2014. *Par likumprojektu "Civilās aizsardzības un katastrofas pārvaldīšanas likums"*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.lps.lv/uploads/docs_module/2014_26_p1.pdf [Kasutatud 22.02.2023].
- Läti riigikontroll, 2022. *Valsts civilās aizsardzības sistēmas plānošana un gatavība : revīzijas ziņojums 2022.gada 27.septembris*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/29552-BEB0L79wVBRtI5z947s2p5I0DAW3jqJh.pdf> [Kasutatud 22.02.2023].
- Läti tuletõrje- ja päästeteenistus, 2023a. *Pašvaldību civilās aizsardzības plāni*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.vugd.gov.lv/lv/pasvaldibu-civilas-aizsardzibas-plani> [Kasutatud 22.02.2023].
- Läti tuletõrje- ja päästeteenistus, 2023b. *Civilā aizsardzība*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.vugd.gov.lv/lv/civila-aizsardziba> [Kasutatud 22.02.2023].
- Läti Vabariigi riigikaitse seadus, 1992. *Par valsts aizsardzību*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://likumi.lv/ta/id/66545-par-valsts-aizsardzibu> [Kasutatud 22.02.2023].

- Marijampolés savivaldybe, 2022. *Marijampolés savivaldybės ekstremaliųjų situacijų valdymo planas*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.marijampole.lt/lt/doclib/u22q0lnm7i6ezyjucjx38gh7h55ka299> [Kasutatud 22.02.2023].
- Ministrite Kabinet, 2023. Grozījums Ministru kabineta 2017. gada 26. septembra noteikumos Nr. 582 “Noteikumi par pašvaldību sadarbības teritorijas civilās aizsardzības komisijām”. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://likumi.lv/ta/id/338999-grozijums-ministru-kabineta-2017-gada-26-septembra-noteikumos-nr-582-noteikumi-par-pasvaldibu-sadarbibas-teritorijas-civilas> [Kasutatud 22.02.2023].
- Nacionālie bruņotie spēki, 2023. *Madonā notika civilās aizsardzības komisijas mācības “Pilskalns”*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.mil.lv/lv/zinas/madona-notika-civilas-aizsardzibas-komisijas-macibas-pilskalns> [Kasutatud 22.02.2023].
- NATO, 2015. *NATO tests its readiness in the Baltics*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_124842.htm?selectedLocale=en [Kasutatud 22.02.2023].
- Petkuvienė, R. & Petkus, A., 2022. Civilinēs saugos koncepcijās īgyvendināmas valdant; naudojant ir disponuojant valstybės ir savivaldybių turto. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 29, p. 157–171.
- Putnam, R., 2008. Üksinda keeglisaalis: Ameerika kogukonnaelu kokkuvarisemine ja taassünd. Tartu: Hermes.
- Pärg, H., 2020. Terviseamet: Eestisse tulnud ligi 170 Ukraina töötajast kolmel tuvastati koroonaviirus. *Õhtuleht*, 22. juuli. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.oh tuleht.ee/1007433/terviseamet-eestisse-tulnud-ligi-170-ukraina-tootajast-kolmel-tuvastati-koroonaviirus> [Kasutatud 10.04.2023]
- Riigikantselei ja siseministerium, 2017. *Elanikkonnakaitse kontseptsioon*. Tallinn.
- Rubin, O. & Dahlberg, R., toim. 2017. Evacuation. Rmt: *A Dictionary of Disaster Management*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780191829895.001.0001/acref-9780191829895> [Kasutatud 22.03.2023].
- Rullinkoff, M., 2021. *Kriisikommunikatsioon Ida-Virumaa evakueerimisel relvakonfliktikorra Eesti idapiiril. Magistritöö*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
- Sadri, A., Ukkusuri, S. & Ahmed, M., 2021. Review of social influence in crisis communications and evacuation decision-making. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives* 9, pp. 2–11.
- Science Advice for Policy by European Academies, 2022. *Europe needs better, more strategic crisis management, according to independent scientific and ethics advisors*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://sapea.info/europe-needs-better-more-strate>

gic-crisis-management-according-to-independent-scientific-and-ethics-advisors/ [Kasutatud 22.02.2023].

Siseministeerium, 2012. *Turvalisuspoliitika 2012*. Tallinn.

Siseministeerium, 2017. *Ulatusliku evakuatsiooni korraldamise õiguslikud alused*. Tallinn.

Siseministeerium, 2022. *Elanikkonnakaitse plaan*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.rescue.ee/files/2022-04/2022.04.06-elanikkonnakaitse-plaan.pdf> [Kasutatud 27.03.2023].

Siseminister, 2017. *Hädaolukorra lahendamise plaani nõuded ja koostamise kord*. Määrus. RT I, 28.06.2017, 7.

Smiltēns, E., 2023. *Kyiv could help Rīga with civil defense expertise*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://eng.lsm.lv/article/society/defense/smiltens-kyiv-could-help-riga-with-civil-defense-expertise.a493035/> [Kasutatud 22.02.2023].

Swedish Institute of International Affairs, 2014. *Civil security and the European Union: A survey of European civil security systems and the role of the EU in building shared crisis management capacities*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:774421/FULLTEXT01.pdf> [Kasutatud 22.02.2023].

Sõjaaja riigikaitse seadus (1994) RT I 1994, 69, 1194.

Šaulītis, E. 2019. *Īvertintas atsargumas ar panika?* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://lsveikata.lt/aktualijos/ivertintas-atsargumas-ar-panika-10851> [Kasutatud 22.02.2023].

Zhen C., Zhirui C. & Daan L., 2021. *Barriers to preparing for disasters: Age differences and caregiving responsibilities*. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 61.

Tross, J., 2001. *Crisis Management in the Republic of Estonia: An Historical Overview*. Rmt: E. Stern & D. Nohrstedt, toim-d *Crisis Management in Estonia: Case Studies and Comparative Perspectives*. Stockholm: Försvarshögskolan.

Tsiviilkriisi ja riigikaitse seadus. Eelnõu seisuga veebruar 2023. [Võrgumaterjal] Leitav: https://advokatuur.ee/uploads/files/eeln%C3%B5u%2028_02_2023.pdf [Kasutatud 29.04.2023].

Tuletõrje- ja päästeseadus (1994) RT I 1994, 28, 424.

Vabariigi Valitsus, 1992. *Eesti Vabariigi valitsuse määrus. Eesti Vabariigi kodanike ja eesti soost isikute abistamise ajutiste meetmete kohta nende tagasipöördumisel Eesti Vabariiki*, 24.09.1992. a. määrus nr 278. RT 1992, 39, 528.

Vabariigi Valitsus, 2021. *Valitsus pidas riigikaitse õppuse*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://valitsus.ee/uudised/valitsus-pidas-riigikaitse-oppuse> [Kasutatud 10.04.2023].

- Vilniaus miesto savivaldybė, 2017. *Vilniaus miesto savivaldybės ekstremaliųjų situacijų valdymo planas*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2021/06/Savivaldybes-ESVP-2021-05-28.pdf> [Kasutatud 22.02.2023].
- Voltri, J., 2023. Tsiviilkriisi ja riigikaitse seadusest saab uue riigikogu mahukaim ülesanne, *ERR*, 28. veebruar. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.err.ee/1608900992/tsiviilkriisi-ja-riigikaitse-seadusest-saab-uee-riigikogu-mahukaim-ulesanne> [Kasutatud 27.03.2023].
- Yunjia M., Liu, B., Zhang, K. & Yang, Y., 2022. Incorporating multi-criteria suitability evaluation into multi-objective location–allocation optimization comparison for earthquake emergency shelters. *Geomatics, Natural Hazards and Risk*, 13(1), pp. 2333–2355.